

JOSEPH H. BERKE

**Vrăjitoare,
giganți și oameni
însălmântători**

Ostilitatea în viața
cotidiană și depășirea ei

CUPRINS

Introducere.....	11
I. Uriași, vrăjitoare și părinți înspăimântători	17
II. Nu este drept.....	60
III. Pângărește, defăimează și devorează	92
IV. În căutarea sursei.....	118
V. Atacarea feminității: invidia de uter	151
VI. Atacarea masculinității: lăcomia de penis	193
VII. Invidie și narcisism	235
VIII. Grătitudine și grateitudine.....	266
IX. Despre îmbufnare.....	289
X. Rezolvarea răutății.....	311
Bibliografie	336
Mulțumiri.....	363
Despre autor.....	365

URIAȘI, VRĂJITOARE ȘI PĂRINȚI ÎNSPĂIMÂNTĂTORI

Vrăjitoarea cea rea este o bătrână uscată, cocoșată, cu mâini osoase și dinți ascuțiți, care răpește fete și băieți și se hrănește cu sângele și carnea lor. Se îmbracă în negru pentru că este o creatură a nopții și scoate țipete de plăcere când ochii ei, ca de bufniță, descoperă un bebeluș adorabil sau o tânără neprihănită. Caricaturile nostime ale femeilor cu nasul lung și pălării diavolești, călare pe măhuri zburătoare, susțin convingerea că femeile misterioase au puteri nemărginite de distrugere ocultă (Cohn, 1967, Widdowson, 1973).

Perechea din povești a acestor creaturi hidoase este gigantul ucigaș, ale cărui dimensiuni uriașe și puterea înfricoșătoare reprezintă elementele fundamentale atribuite Răului, de natură agresivă. În *Infernul* lui Dante, uriașul era „antihristul”, în timp ce, în *Paradisul pierdut* al lui Milton, era Satan, întruchipat într-un înger gigantic și rău. În același timp, uriașii abundă în legende și în folclor, din Cornwall până în China. Ei sunt întotdeauna bine dotați cu dinți feroce și un mormăit gutural,

precum și cu ciomege, ciocane, iar în zilele noastre, cu arme (Opie și Opie, 1980).

Vrăjitoarele și uriașii nu sunt numai produse ale imaginației agresive, părinții văzuți prin ochii copilului, ori construcțiile înfricoșătoare ale părinților, ei chiar se referă la amintirile arhaice și nu chiar atât de arhaice ale copilăriei și îngrijirii copilului. Vrăjitoarea reprezintă mama care respinge într-un mod crud, mama devoratoare, privatoare, trădătoare, mai preocupată de aspectul ei, de trăirile și nevoile proprii decât de ale copilului. Ea este o femeie lacomă pentru mâncare, invidioasă pe tinerețe și geloasă pe dragoste, precum Cruella De Vil, din cinematograful contemporan, o zgripturoaică rea, care poate aduce nenorociri printr-o privire sau prin blestem.

De fapt, în general, mamele și-au trimis copiii nedoriți la moarte și sunt multe referiri la pruncucidere, începând din Antichitate. În Grecia Antică și Roma, copiii erau aruncați în râuri, lepădați în haznale, puși în borcane sau, pur și simplu, lăsați la vedere, pe marginea drumului, „o pradă pentru păsări, mâncare pentru animalele sălbatice, urmând să fie sfâșiați” (DeMause, 1974, p. 25). Nu mai târziu de 1890, bebelușii abandonați erau o priveliște obișnuită pe străzile din Londra, întinși morți în șanțuri și pe grămezile de bălegar (*ibid.*).

Chiar și atunci când nou-născuții nu erau lăsați să moară, se obișnuia ca un număr mare de copii să fie dați pe mâna doicilor ca să fie alăptați. Boala sau neglijența duceau la moartea lor înainte de a fi înapoiați părinților, după doi până la cinci ani. În această perioadă interimară, copiii își vedeau rareori părinții biologici. Această uzanță era un scut folositor împotriva implicării afective pentru copil, care probabil că nu ar fi ajuns oricum la maturitate.

Prin secolul al optsprezecelea, această practică începea să se restrângă, chiar înainte ca salubritatea

îmbunătățită să facă maternitatea mai puțin problematică. A devenit obișnuit ca părinții să se joace, uneori cu copiii, să se roage cu ei, și copiii să intre în viața emoțională a părinților. Contactul mai strâns a dus la noi metode de a pune limite, anticipat, cerințelor nesățioase și comportamentului răutăcios. Atacul psihic a înlocuit infanticidul și abuzul fizic. Copilul era o minte ce urma să fie umplută cu figuri înfricoșătoare pentru a determina obediența.

Barbă Albastră, vârcolacii și, în zilele noastre, politicienii detestați au fost adăugați la un arsenal de imagini care includ „gorgone, fantome, uriași, vrăjitoare și evrei”, precum și un Dumnezeu tiranic care îi ține pe tinerii care greșesc „deasupra gurii iadului, așa cum ții un păianjen sau orice insectă dezgustătoare deasupra focului”. În plus, atât europenii, cât și americanii au fost obsedați de „*boogiemen*”, echivalent pentru negri. Tipic, fetițelor li se spune să fie cuminți, altfel „un mic Om Negru fioros..., [care] a fost ascuns în cameră, ar putea să le prindă în momentul în care se dau jos din pat sau fac cel mai mic zgomet” (White, 1882, citat în DeMause, 1974, pp. 12-13).

Atenția publică sporită scoate în evidență faptul că numărul cazurilor cunoscute de abuz asupra copiilor pare să crească tot timpul¹. Nu poți deschide un ziar din Statele Unite sau Europa fără a da de copii uciși sau abuzuri sexuale asupra copiilor, în afară de mult mai numeroasele, dar mai puțin evidente, exemple de cruzime fizică și psihică. Numai în Marea Britanie numărul estimat de copii uciși de propriii părinți sau îngrijitori variază de la cinci până la douăzeci și cinci pe săptămână², incluzând adolescenți, precum și copii mici (Creighton, 1985; Garner, 1999).

Să începem prin a lua în considerare părintele persecutor, un adult care urăște și agresează copiii. Poate

fi șocant pentru cititorii care cred că în relațiile dintre părinți și copii resentimentele circulă, invariabil, de la fii către tați și de la fiice către mame. În realitate, există o balanță a terorii, temperată de sentimentele tandre pe care cel tânăr și cel în vârstă le au unul pentru celălalt. În timp ce copiii, cu siguranță, râvnesc sânul, invidiază uterul și puterile falice, părinții sunt, de asemenea, consumați de tensiuni puternice pentru care deseori își învinovătesc copiii. Acestea se referă la faptul că sunt nepotriviți pentru noul tip de viață, în special în epoca narcisismului în care mamele și tații preferă să păstreze pentru ei înșiși atenția specială pe care o revendică propriii copii. Astfel, părinții se pot simți privați de dragoste și de viață și pot căuta răzbunare de moarte încă înainte de a apărea problematicul complex oedipian (Moore și Day, 1979; Smakowska, 1985). Luând în considerare puterea și dimensiunile relative ale adulților comparativ cu copiii mici, nu este surprinzător faptul că aceste conflicte tind să fie negate și deplasate în alte lumi, în timpuri și locuri diferite.

Povestea *Hänsel și Gretel* ne oferă una dintre cele mai bune descrieri ale mamei răuvoitoare. Există versiuni diferite în mai multe țări, dar toate au aceleași caracteristici. Frații Grimm îl prezintă pe tăietorul de lemne, sărac, care trăiește la marginea pădurii împreună cu fiul și fiica sa și cu soția (mama vitregă a copiilor). Foametea lovește acest pământ și nu este suficientă mâncare pentru a se descurca. Femeia îi spune soțului să nu se îngrijoreze: vor duce copiii departe în pădure și îi vor părăsi acolo. Apoi: „Nu vor mai găsi drumul spre casă și în felul acesta ne descotorosim de ei“ (2008, p. 2).

Tatăl protestează, dar soția lui, mereu preocupată de nevoile proprii, are întâietate. Deci, după câteva false încercări, băiatul și fetița sunt lăsați în pădure, să moară de foame. Părăsiți și speriați, ei hotărăsc să urmeze o

mică pasăre albă. Aceasta îi duce la o casă minunată, cu pereții din pâine, acoperișul din prăjitură și ferestrele din zahăr curat. Copiii sunt încântați, dar este o capcană. Deodată, ușa se deschide și o cotoroanță bătrână și decrepită se strecoară și îi invită înăuntru. Ea se prefacă că este binevoitoare. În realitate ea este: „...o vrăjitoare rea care stă la pândă și a construit căsuța de pâine numai pentru a-i ademeni la ea. Când un copil este prins de vrăjitoare, ea îl ucide, îl gătește și îl mănâncă, și aceasta e o zi de ospaț pentru ea” (*ibid.*, p. 60).

În ziua următoare, bătrâna îl închide pe băiat într-o magazie și o obligă pe sora lui să o ajute să-l îngrășe pe băiat înainte de a-l omorî. În cele din urmă, ea pregătește cuptorul ca să-i prăjească pe amândoi, dar Gretel face un șiretlic și o împinge pe cotoroanță în cuptor, în locul lor, și după aceea „vrăjitoarea cea haină pieri ca o netrebnică și arse până se făcu scrum”.

Răufăcătorii în această poveste sunt o mamă vitregă și o vrăjitoare. Ele reprezintă două aspecte ale aceleași persoane: mama rea. Ca să se simtă securizat, pentru că își urăște mama și se răzbună, copilul transformă mama într-o combinație de una sau mai multe mame vitrege, vrăjitoare și soacre, cel puțin în această lume imaginară. Această mamă flămândă nu este doar o creație generată de pulsuniile copilului. De prea multe ori perspectiva negativă coincide cu unul sau mai multe aspecte ale distructivității materne reale. Un raport din 1985, al lui Susan Creighton de la British NSPCC (Societatea națională pentru prevenția cruzimii la adresa copiilor), pare să servească drept o concluzie la poveștile lui Grimm. A fost studiat abuzul asupra copiilor timp de douăzeci și cinci de ani și s-a ajuns la concluzia că mamele înfăptuiesc treizeci și trei la sută dintre asasinările de copii³.

Hänsel și Gretel s-au temut de foamete și de abandon. Ceea ce au scăpat din vedere a fost probabilitatea de a

fi mâncați ei înșiși. Multe mame consideră copiii mici ca „obiecte de hrană“. Este o experiență obișnuită de a vedea o femeie cum sărută fundul unui bebeluș și exclamă cu plăcere: „O, arăți numai bine ca să te mănânc“. Uneori aceasta nu este o glumă.

Mâncarea dorită este mai mult decât laptele. Bebelușul este un sân din care curge dragostea spre cei care au grijă de el. Bebelușii și copiii bătuți au părinți care inversează rolurile. Ei insistă ca propriii copii să aibă grijă de ei și devin furioși când aceasta nu se întâmplă. O femeie care și-a rănit grav copilul a declarat:

Nu m-am simțit iubită în toată viața mea. Când s-a născut copilul, am crezut că el m-ar iubi. Când a plâns, pentru mine a însemnat că nu mă iubește. Ca urmare l-am lovit. (DeMause, 1974, *op. cit.*, p. 7)

În mod similar, Frații Grimm au scris o parabolă despre foamea emoțională. Copiii sunt împovărați cu o mamă care invidiază dragostea, și în același timp poartă ranchiună pe tinerețea, vitalitatea lor și, mai presus de toate, pe afecțiunea pe care ei o obțin de la tată. El îi iubește, dar este un *schlemiel*⁴, nu-i poate proteja de gelozia devoratoare a mamei. Astfel, copiii trebuie să se bazeze pe ingeniozitate, așa cum se întâmplă în multe familii în care puterea emoțională și perspicacitatea sunt chei pentru supraviețuire.

Capcana fatală este seducția narcisică, în timp ce scopul este preamărirea de sine. Mama răutăcioasă își încântă copiii cu false speranțe și promisiuni exagerat umflate precum vata de zahăr, în timp ce îi forțează să-i hrănească mândria și încrederea în sine. Psihiatrul scoțian R.D. Laing își conturează copilăria în termeni comparabili. El a fost singurul copil care a crescut într-o casă sumbră și neplăcută, cu o mamă care era fie

„într-un declin“, fie profund posesivă față de viața lui psihică. Atunci când era mic, mama i-a smuls căluțul de jucărie preferat și l-a ars pentru că „devenise prea apropiat de el“. O mătușă a observat că ea l-a „ars cu invidie și gelozie“ și ar distruge orice lucru față de care el s-ar atașa. În anii următori, după ce a plecat de acasă și a devenit un psihiatru celebru, a descoperit că mama lui a achiziționat o figurină micuță, căreia îi spunea „Ronald“ sau „Ronnie“. Îi făcea plăcere să înfigă ace în inima figurinei, ca să-l facă să aibă un atac de cord (Laing, 1985; vezi și Laing, 1976).

Furia unei mame se poate extinde chiar și față de un copil nenăscut. Kate avea să dea naștere copilului din interiorul ei, dar se temea că fătul ei era un rival periculos, „un lucru“ care o rodea pe interior, precum larva din *Omida foarte flămândă* (Carle, 1970).

Deși continua să mănânce, să bea și să fumeze excesiv, era conștientă că bebelușul ar putea fi vătămat de o creștere rapidă în greutate (nu era spațiu pentru uter) și nicotină (otravă). În același timp era îngrijorată că fătul era prea aproape de colon, unde „o mulțime de rahat greu se duce în jos“, cu alte cuvinte sentimentele ei de rahat.

Kate însăși a fost un copil născut prematur și încă era supărată pe mama ei pentru că a trișat cu perioada intrauterină. Ca urmare, sarcina a trezit în ea poftă nemăsurată, pe care prefera să le nege sau să le îngroape în corpul ei, sub forma „leucemiei galopante“ sau „Sida“. „Leucemia galopantă“ era un grup de celule necontrolabile pe care și le imagina că ar prolifera brusc și ar distruge totul în calea lor. Dar „Sida“ era cea mai îngrozitoare perspectivă. Asta însemna că se va stinge și era o răsplată nedreaptă pentru că era lacomă.

Cine era de învinovățit? Kate îi arăta cu degetul pe soțul și pe copilul ei. Cu cât Kate se făcea mai mare,

cu atât „acela“ devenea un obstacol. Odată traversa strada și o mașină a zbârnâit pe lângă ea. Soțul ei a împins-o înapoi pe trotuar, trăgând-o de burtică. Ea a fost indignată. Cum îndrăznește să încerce să salveze copilul înainte de a o salva pe ea? S-a simțit ignorată și întâmplarea a confirmat perspectiva nedorită ca un copil nou-născut să ocupe centrul atenției familiale. Mai mult decât atât, i-au venit în minte multe amintiri cu părinții ei care au fost „întotdeauna ocupați, care se distrau încontinuu, în timp ce eu eram doar o tâmpită“.

Cele mai critice conflicte au fost între hotărârea lui Kate de a hrăni și proteja bebelușul și dorința ei de a intra în competiție cu el sau de a-l distruge. Competiția era pentru dragoste, mâncare și atenție. I-a făcut plăcere să mediteze asupra hainelor, meselor de la cină, vacanțelor și alte o mie de lucruri pe care le-ar putea alege, de îndată ce copilul s-ar fi născut. Apoi ar fi fost superioară, din nou. În această privință era ca mama ei și se gândea că progenitura ei va fi ca ea, verificând acest lucru pe socoteala altora, în timp ce pune bazele pentru transmiterea invidiei și geloziei de la o generație la alta.

Distructivitatea maternă poate fi, de asemenea, o modalitate de protecție față de distructivitatea maternă. Multe femei își imaginează cum se sinucid sau cum își ucid copiii ca să evite mânia mamelor lor. Nu este neobișnuit ca o femeie să nască și apoi să-și implore mama să nu-i omoare pe ea și pe copil (Rheingold, 1967).

Dacă ne gândim la relațiile mamă-copil, sinucideri, sterilitate, pierderi de sarcină și nebunie de-a lungul a trei sau mai multe generații, acestea nu pornesc numai din fluxul ascensional de invidie și gelozie, de la cel tânăr către cel bătrân. Trebuie să luăm în considerare și potopul care se revarsă de sus în jos, supărarea excesivă și răzbunarea mamelor care detestă feminitatea fiicelor

și nu pot suferi succesele lor sociale (a se vedea Lomas, 1960)ect pentru oameni și cărți

Sacrificarea copilului ca să fie împăcată mama mamei este o realitate, începând din Antichitate. Mai întâi era abandonul, literal. Mai adesea putem urmări transferul îngrijirii copilului la părinții substitutivi, precum și omorârea copiilor. Uciderea copiilor a fost înregistrată în analele popoarelor din Orientul Mijlociu și ale scandinavilor, irlandezilor, celților și dacilor. Inscripții care identifică victimele ca fiii întâi născuți ai familiilor nobile au fost identificate până acum 9 000 de ani, în Jerihon. Astfel, Plutarh a documentat sacrificiul copiilor în Cartagina:

...în deplină cunoștință a situației și înțelegere, ei aduceau propriii copii pentru sacrificiu, iar cei care nu aveau copii cumpărau copiii mici de la săraci și le tăiau gâtul, ca și cum ar fi fost miei sau pui de păsări; între timp mama stătea fără să suspine sau să verse o lacrimă; dar, dacă ar fi scos un geamăt sau ar fi lăsat să cadă o singură lacrimă, ea pierdea banii, iar copilul ar fi fost sacrificat oricum (1928, p. 493).

Chiar și acum, când băieții și fetele joacă „Podul Londrei se dărâmă” și prind copilul la sfârșitul jocului, ei pun în act un sacrificiu adus unei zeițe a râului (Bett, 1924). Bineînțeles, conflictele dintre mamele noi și cele vechi nu încep odată cu sarcina sau maternitatea. Ele pornesc din trecutul îndepărtat, din copilărie, când primele semne de maturitate sexuală stârnesc rivalitatea și invidia mamei față de fiică, și invers. Și aceleași ostilități se extind mai departe, până la vârsta adultă, când denigrarea maternității se transformă în critici ale creșterii copilului.